O PERSPECTIVĂ CONTEXTUALĂ ASUPRA ANTONIMIEI

VERGINICA BARBU MITITELU
Institutul de Cercetări pentru Inteligenţă Artificială, Bucureşti

1. ***Introducere***

Antonimia este considerată de mulţi semanticieni cea mai interesantă relaţie lexico-semantică. A fost îndelung studiată, de lingvişti, de psiholingvişti, de logicieni, iar în ultimul timp chiar şi de informaticieni.

În această lucrare vom prezenta două experimente ce vizează antonimia, folosind metode actuale de cercetare aplicate asupra unui corpus de mari dimensiuni, cu rezultate interesante pentru semanticieni. Perspectiva adoptată este cea sintagmatică, menită să o completeze pe cea paradigmatică adoptată de alţi autori.

În primul experiment verificăm ipoteza existenţei contextelor antonimice, raportându-ne şi la lucrările lui Bucă şi Evseev (1976) şi Sîrbu (1977). În al doilea identificăm contextele lexicale pentru care două serii sinonimice sunt antonime, pornind de la analiza asupra sinonimiei a Narcisei Forăscu (1978).

2. ***Antonimia şi contextul***

Dintre numeroasele definiţii[1] propuse pentru antonimie, o adoptăm aici pe cea formulată de Sîrbu (1977: 98): *antonimele sunt cuvinte corelative*[2] *angajate în raporturi de contrarietate semantică şi care s-au statornicit în conştiinţa vorbitorilor sub forma unor cupluri cu valoare de normă lingvistică*[3]*, iar în context apar cu regularitate în opoziţie directă, având posibilităţi combinatorii asemănătoare* (subl. ns.,V.B.M.).

Importanţa contextului în studiul acestei relaţii semantice este covârşitor mai mare decât în cazul altora, iar explicaţia rezidă în faptul că uzul frecvent în contexte tipice a două cuvinte cu sensuri opuse le impune ca antonime.

Direcţiile de cercetare abordate într-o perspectivă contextuală a antonimiei sunt:

- antonimia contextuală, rezultat al anulării unor seme;
- disponibilităţile combinatorii ale antonimelor: numărul contextelor comune este mare şi se explică prin partea de sens comună, însă semul incompatibil contrar poate impune şi contexte specifice de ocurenţă ale oricăruia dintre cele două antonime;
- coocurenţa antonimelor.

[1] Sîrbu (1977: 33−98) discută pe larg despre criteriile de definire a antonimiei, iar Barbu Mititelu (2010) despre neajunsurile definiţiilor de tip semantic şi a celor de tip lexical date antonimiei.

[2] Nu includem în categoria antonimelor cazurile în care un cuvânt are două sensuri opuse, fenomen denumit *enantiosemie*. Considerăm aceasta (alături de Sîrbu 1977: 127, Wald 1970: 80) un caz aparte de polisemie.

[3] Valoarea de normă lingvistică este ilustrată de existenţa dicţionarelor de antonime, deci a lucrărilor cu caracter normativ (şi descriptiv).

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

Această ultimă direcţie de cercetare prezintă interes atât din punct de vedere cantitativ, cât şi calitativ. Din perspectivă cantitativă[1], numeroasele exemple în care antonimele sunt coocurente le-a slujit unor cercetători drept argument pentru justificarea învăţării şi recunoaşterii cuplurilor antonimice. Sîrbu (1977: 62−63) aduce ca dovadă a independenţei de context a antonimelor regularitatea cu care acestea apar în contexte-tip; regularitatea opoziţiei în context a două cuvinte determină ca, pentru fiecare dintre ele, să se stocheze în mintea vorbitorului o informaţie metalingvistică: antonimul fiecăruia. Pentru Charles şi Miller (1989) coocurenţa antonimelor face ca acestea să fie asociate în mintea vorbitorilor. Deci, relaţia de antonimie nu se creează de fiecare dată în actul vorbirii. Afirmaţia pare să fie valabilă pentru antonimele consacrate, recunoscute de toţi vorbitorii. Pentru ca o pereche de cuvinte să devină antonime în limbă, trebuie să apară de multe ori în contexte asociate frecvent cu perechile de antonime recunoscute de vorbitori (Jones 2002: 166).

Coocurenţa în contexte antonimice tipice şi asemănarea posibilităţilor combinatorii sunt considerate de către Sîrbu (1977: 64) condiţii ale stabilirii antonimiei.

Din perspectivă calitativă, au fost identificate tipurile de contexte în care sunt coocurente antonimele şi au fost caracterizate sub raportul funcţionalităţii antonimelor în contextele respective. Pentru limba română, două lucrări prezintă rezultatele unei astfel de cercetări: Bucă şi Evseev (1976) şi Sîrbu (1977).

3. *Contexte antonimice. Argumente. Contraargumente*

3.1. Ipoteze

Atunci când sunt coocurente la scurtă distanţă în text, două cuvinte aflate într-o anumită relaţie lexico-semantică[2] par să manifeste tendinţa de a apărea în anumite tipuri de contexte, specifice relaţiei respective, contexte asemănătoare sau chiar identice de la o limbă la alta.

Pornind de la afirmaţia lui Sîrbu (1977: 223) că există contexte antonimice diagnostice sau predictibile (sunt caracteristice numai antonimelor, putând fi folosite drept criteriu de verificare – subl. ns., V.B.M. – a antonimiei) şi contexte antonimice nediagnostice sau nepredictibile, ne-am propus să verificăm în ce măsură se poate vorbi despre cele dintâi.

Menţionăm că numim context antonimic o structură lexico-sintactică în care sunt coocurente în corpus, la distanţă mică, două antonime.

3.2. Identificarea semi-automată a contextelor antonimice

Despre contexte antonimice au mai discutat în literatura românească de specialitate Bucă şi Evseev (1976) şi Sîrbu (1977). Nici unul nu precizează, însă, metoda de identificare a acestora şi frecvenţa lor. Noi am efectuat un experiment de identificare semi-automată, într-un corpus de mari dimensiuni, a contextelor antonimice. Ca atare, rezultatele noastre se bazează pe metode şi instrumente de cercetare moderne, furnizate de lingvistica corpusului, sunt riguroase şi sunt completate de date statistice.

Instrumentele utilizate de noi pentru identificarea semi-automată a contextelor antonimice sunt următoarele:

- un corpus de 37 de milioane de cuvinte – cuprinde articole din „Evenimentul zilei” (din perioada 1999-2003) şi „România literară”;
- o listă de 56 de antonime – alese astfel încât să aibă frecvenţă în corpusul jurnalistic, să acopere toate clasele morfologice deschise (substantiv, adjectiv, verb, adverb), în proporţii comparabile cu cele din *Dicţionarul de antonime* (1974);

[1] Frecvenţa asocierilor antonimice se explică prin faptul că relaţia se stabileşte la nivelul sensurilor principale, care sunt mai puţin dependente de context (Bidu-Vrănceanu şi Forăscu 1984: 140).

[2] Pentru hiponimie vezi Barbu Mititelu (2008), pentru meronimie vezi Girju *et al.* (2003).

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

- *Dicţionarul morfologic al limbii române, în format electronic* (Ionescu 2005) – util pentru obţinerea formelor flexionare ale celor 56 de perechi de antonime;
- un script Perl, care extrage din corpus propoziţiile în care sunt coocurente două antonime din listă şi le grupează pe baza identităţii materialului lexico-sintactic dintre cele două antonime.

Am extras din corpus acele propoziţii sau fraze (peste 3000 la număr) în care sunt coocurente antonime (orice pereche dintre cele 56 alese), iar apoi le-am grupat pe baza identităţii materialului lingvistic dintre cele două antonime, obţinând astfel contexte antonimice.

Prezentăm mai jos contextele antonimice grupate în funcţie de cercetările în care au fost regăsite:

- contexte identificate de Bucă şi Evseev (1976), de Sîrbu (1977) şi de noi:
  - „*A şi B*”: „Se regasesc temele referitoare la lupta dintre *bine* si *rau* si la relatia simbolica dintre personaje.”,
  - „*de la A la B*”: „Toata lumea, de la *sarac* la *bogat*, e multumita ca poarta haine de firma, pe care, daca le-ar fi luat noi, ar fi dat o groaza de bani", ne-a pus Violeta, vinzatoare la un second-hand de pe Calea Mosilor.”,
  - „*nici A, nici B*”: „Scuzindu-se ca nu ne poate oferi “informatii de genul acesta” (delicate, pentru ca tin de siguranta nationala − n. n.), generalul Cirjan ne-a declarat totusi ca nu poate nici *confirma*, nici *infirma* audierea lui Vintu in acest caz.”,
  - „*nu (este) A, ci B*”: „Vom impune o valoare a noastră nu *direct*, ci *indirect*.”,
  - „*A sau B*”: „Sa nu va imaginati ca artistul, *mic* sau *mare*, e chiar asa de innebunit de crezul sau politic.”,
  - „*A devine/se face/se transformă în B*”: „Cine a fost *mare* se face *mic* in doi timpi si trei miscari.”;
- contexte identificate de Sîrbu (1977) şi de noi:
  - „*şi A şi B*”: „Daca da Dumnezeu sa scoatem un rezultat bun in Banie, va spun cu mina pe inima, o sa-mi para si *bine* si *rau*.”,
  - „*atât A, cât şi B*”: „Este o contradictie intre starea domnului procuror si procedura penala care cere in mod expres procurorului sa administreze in egala masura atit probe care sa certifice atit *vinovatia* cit si *nevinovatia* inculpatului.”,
  - „*nu A (şi) nu B*”: „Desigur lumea politica nu *incepe* si nu *se termina* cu Andrei Marga, dar imi pare a fi o oportunitate si un test de inteligenta manageriala pentru liderii politici actuali.”,
  - „*(ori) A ori B*”: „La un moment dat, ingrijorat, presedintele Constantinescu a afirmat raspicat: "Ori *cistigam*, ori *pierdem* cu totii. ""”,
  - „*în loc să A_{vb}, subst B_{vb}*”: „In loc sa *cistige*, femeia *a pierdut* peste 34 de milioane de lei.”,
  - „*când A, când B*”: „Pentru obtinerea celor mai bune rezultate, Koch recomanda folosirea "scotiana" a lingurilor: cind *reci*, cind *calde*.”,
  - „*A (şi) nu B*”: „Asa ca acum cred ca viata este *mai lunga*, si nu *mai scurta*.”;
- contexte identificate doar de noi:
  - „*subst/cel/cea/etc. A_{adj} şi chiar cel/cea/etc. B_{adj}*”: „Preturile mici ale locuintelor din Valea Jiului sint determinate de lipsa de conditii din apartamente, unde caldura, apa *calda* si chiar cea *rece* lipsesc aproape in permanenta.”,
  - „*nici nu A ,/şi nici nu B*”: „Lista insa nici nu *incepe* si nici nu *se termina* aici, chiar daca „pompierii” de la centru incearca sa mai stinga din conflicte.”,
  - „*mai mult A decât B*”: „Pierde vremea, zilierii ii ratacesc oile si mai mult *pierde* decit *cistiga*.”,

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

- „*spre deosebire de subst A_{adj}, cel/cea/ect. B_{adj}*”: „Spre deosebire de mirii *adevarati*, cei *falsi* au grija sa-si cumpere fotografiile de nunta cu negative cu tot.”,
- „*care A, care B*”: „Vor fi multi ochisori, care *mai mici*, care *mai mari*, care *mai inchisi*, care *mai deschisi*, dar niciodata nu va mai fi un ochi mare, pentru toti taranistii.”,
- „*unul/una/etc. A şi unul/una/etc. B*”: „Ma ajuta doua surori, una *mai mare* si alta *mai mica* decit mine, care au grija de Roxana, acolo, la Galati, cit sint eu plecata.”,
- „*A, dar şi B*”: „Cardiaci, *batrini*, dar si *tineri* - care au luat cu asalt strandurile si s-au prajit la soare peste masura - au ajuns in spital.”,
- „*A dar B*”: „Pe sigla acestui *nou* (dar *vechi*) post de televiziune puteti distinge culorile drapelului national, care de aceasta data n-au legatura cu inexplicabilul fenomen Funar.”,
- „*subst A de cel/etc. B*”: „Vorbitorul a propus "sa reconsideram activitatea lui Ceausescu, sa disociem masurile *bune* de cele *rele*, sa separam judicios lumina de umbra.”;

- contexte identificate doar de Sîrbu: „*A ca şi B*”, „*X este A şi nu B*”, „*X este A, iar Y, dimpotrivă/din contră este B*”, „pe/cu cât... A, pe/cu atât... B”, „Cine (este, face...) A, (nu este, nu face...) B”, „*nu A, nici nu B*”, „Dacă x – A, (atunci) y – B (Dacă A – x, B – y)”, „X este A, deoarece/căci/fiindcă nu este B”, „X (este/nu este) A, (nu) ca să B”, „*decât A (şi A’), mai bine B (şi B’)*”, „X este A, iar/dar/însă/în schimb/... Y este B”, „A este X, iar/dar/... B este Y”, „$A_{(sub)}$ /... nu/... $B_{(ob)}$”, „vb/subst +... între/dintre A şi B”;
- contexte identificate doar de Bucă şi Evseev: „*A este urmat de B*”, „*A trebuie deosebit de B*”, „*A presupune B (A şi B se presupun)*”, „*A este B*”.

Se observă că experimentul nostru a confirmat unele dintre contextele identificate fie de Bucă şi Evseev şi de Sîrbu, fie doar de Sîrbu, a contribuit la identificarea unor contexte noi, dar, în mod inevitabil, nu a confirmat şi nici nu a infirmat unele dintre contextele identificate fie de Bucă şi Evseev, fie de Sîrbu. Nu există nici un context identificat atât de Bucă şi Evseev, cât şi de Sîrbu, care să nu fi fost identificat de noi.

3.3. Frecvenţa contextelor identificate de noi

Nici Bucă şi Evseev, nici Sîrbu nu fac referiri la frecvenţa contextelor pe care le-au inventariat şi nici la precizia acestor contexte în identificarea perechilor antonimice în text, precizie ce se calculează ca proporţie între numărul de situaţii în care un context conţine o pereche antonimică şi numărul total de ocurenţe ale contextului antonimic respectiv într-un text. Dat fiind momentul la care şi-au efectuat cercetările şi instrumentele de lucru pe care le-au avut la dispoziţie la vremea respectivă, nici nu ar fi putut efectua astfel de calcule.

Contextul antonimic cu cea mai bogată reprezentare în corpusul nostru este *A şi B*, având 661 ocurenţe (din cele 3000). Cu o frecvenţă comparabilă se înregistrează contextul *A sau B*: 632 de ocurenţe. Celelalte contexte au o reprezentare mult mai slabă în corpus[1], destul de puţine reuşind să depăşească 10 ocurenţe:

- *mai mult A decât B* – 56 de ocurenţe,
- *subst/cel/cea/etc. A_{adj} şi/cu altul/alta/etc./cel/cea/etc. B_{adj}* – 34 de ocurenţe,
- *nici A, nici B* – 26 de ocurenţe,
- *unul/una/etc. A ,şi unul/una/etc./altul/alta/etc. B* – 33 de ocurenţe,
- *nu A, dar nici nu B* – 17 ocurenţe,

[1] Extrem de numeroase sunt cazurile în care două antonime sunt coocurente într-o frază, la distanţă mai mare unul de celălalt, caz în care nu putem vorbi despre vreun context antonimic. De exemplu:

(i) *Filmul va urmări evoluţia unei echipe de amatori care, pe măsură ce câştigă tot mai multe meciuri, pierde spiritul de echipă şi prietenia care i-a legat la început.*

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

- *atât A, cât şi B* – 15 ocurenţe,
- *de la A la B* – 14 ocurenţe,
- *A ori B* – 13 ocurenţe,
- *nici A, dar nici B* – 10 ocurenţe.

Contextul *A şi B* reprezintă o modalitate economică de afirmare a tuturor membrilor unei serii, prin menţionarea numai a doi dintre ei, şi anume cei antonimici, de obicei extremităţile seriei. Acesta este sensul[1] principal al acestui tip de context, el putând avea şi altele (contradicţia între noţiuni, simultaneitatea sau succesiunea). Contextele *(sau/ori) A sau/ori B* au fie un sens exclusiv, fie sensul contextului *A şi B*[2] (în cazul propoziţiilor şi frazelor extrase de noi şi conţinând contextul *A sau B* numărul celor cu sens neexclusiv este covârşitor mai mare decât al celor cu sens exclusiv). Aceasta poate constitui o explicaţie a frecvenţei mari în corpus a celor două contexte.

3.4. Interpretarea rezultatelor

Deşi frecvente în corpus, contextele prezentate mai sus permit coocurenţa unei perechi de antonime numai într-un număr restrâns de cazuri. De exemplu, pentru contextul „*de la A la B*”, numai în 14 ocurenţe din 10047 se înregistrează un cuplu antonimic; situaţia nu este diferită nici măcar pentru cele mai frecvente contexte. Ca atare, în astfel de situaţii devine ineficient să se facă adnotări şi calcule procentuale care să reflecte gradul de specificitate a contextelor pentru ocurenţa antonimelor.

În analiza contextelor în care se actualizează perechi de antonime nu este suficient să adoptăm o perspectivă lexico-sintactică. Structura construcţiei sintactice (inclusiv până la nivelul frazei) în care apar antonimele, sensurile construcţiilor sintactice şi sensurile suplimentare dobândite de antonime în context, semnificaţia întregului context[3], adică aspecte greu de controlat într-o cercetare efectuată cu autorul calculatorului, trebuie să completeze analiza.

4. *Antonimia între două serii sinonimice*

4.1. Ipoteze

La nivelul sistemului limbii, cuvintele se organizează în funcţie de relaţiile lexico-semantice existente între ele. În cazul antonimiei, cercetătorii nu s-au pus de acord asupra nivelului la care se stabileşte atunci când exista serii sinonimice cu sensuri opuse: între cuvinte sau între seriile sinonimice în ansamblul lor?

Sîrbu (1977: 153-5), discutând despre antonimele perfecte (i.e. cele care se caracterizează printr-o corespondenţă perfectă a substanţei semantice angajate în raportul de antonimie, omogenitate, simetrie, independenţă de context, apartenenţă stilistică identică), consideră drept caracteristică importantă a acestora faptul că, atunci când au sinonime, şi acestea se angajează în relaţia de antonimie.

Bidu-Vrănceanu şi Forăscu (1984: 122, 125) disting între antonimia stabilită între doi termeni în cazul cărora există o identitate a formulei componenţiale (cu excepţia semului

[1] Sîrbu (1977: 231) atrage atenţia asupra faptului că, în contextele antonimice diagnostice, antonimele dobândesc valori semantice suplimentare, în vreme ce, în contextele antonimice nediagnostice, nu se înregistrează valori semantice suplimentare ale antonimelor.

[2] Jones (2002: 66) remarca, prin studiul exemplelor concrete din text, că diferenţa semantică dintre contextele *A sau B* şi *A şi B* este neglijabilă.

[3] Bârlea (1999: 141) identifică factori sintactici, morfosintactici, lexico-gramaticali, de topic, suprasegmentali şi stilistici care se grupează în jurul celor două antonime, conferind soliditate şi subtilitate opoziţiei.

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

incompatibil contrar) (EFICACE – INEFICACE) şi antonimia stabilită între două serii de sinonime perfecte (între care singura diferenţă este tot semul incompatibil contrar) (CITEŢ, LIZIBIL – NECITEŢ, ILIZIBIL), existând aşadar posibilitatea organizării libere a cuplurilor antonimice: fiecare termen dintr-o serie se poate cupla, teoretic, cu oricare dintre termenii celeilalte serii. Ambele situaţii descriu acelaşi tip de antonimie, susţin autoarele, precizând că, în al doilea caz, vorbitorii preferă anumite cupluri antonimice (în exemplul de faţă: CITEŢ – NECITEŢ, LIZIBIL – ILIZIBIL) în funcţie de factori stilistici, contextuali, de preferinţele combinatorii ale cuvintelor.

Miller (1998) descrie felul în care a fost interpretată şi implementată în WordNet[1] (Fellbaum 1998): între două serii de sinonime perfecte ({BIG, LARGE} şi {SMALL, LITTLE}) se stabileşte o opoziţie la nivel conceptual; din fiecare serie vorbitorul alege un termen pe care îl pune în antonimie directă cu un termen din seria opusă conceptual (în exemplul ales, perechile sunt BIG – LITTLE şi LARGE – SMALL); aşadar se vorbeşte despre antonimie lexicală directă între două sememe şi de antonimie conceptuală între două serii de sinonime.

4.2. Identificarea contextelor substantivale comune unor serii sinonimice în opoziţie antonimică

Scopul analizei pe care o prezentăm mai jos este identificarea contextelor substantivale pentru care două serii de sinonime adjectivale intră în relaţie de antonimie.

Între multe dintre seriile de sinonime identificate de N. Forăscu (1978) se stabileşte o relaţie de antonimie la nivel semic. De exemplu, seria {DEŞTEPT$_1$, INTELIGENT$_1$} şi seria {PROST$_1$, BLEG$_2$, CLĂPĂUG$_2$, NEROD$_1$, NĂTĂRĂU, NEGHIOB$_2$, PROSTĂNAC, NĂTÂNG$_1$, TONT, NĂTĂFLEŢ} se deosebesc, din punct de vedere semic, numai printr-o pereche de seme privind modul în care se face aprecierea (în plus în cazul primei serii şi în minus în cazul celei de-a doua). Alte perechi de serii (de exemplu {FERTIL, RODITOR$_1$, GRAS$_6$, BOGAT$_4$, MĂNOS$_1$}şi{SĂRAC$_4$, STERIL$_2$, NERODITOR, NEFERTIL}) se deosebesc prin descrierea semantică cu ajutorul unor seme opuse: prima serie prezintă semul /fertilitate/, a doua /nonfertilitate/.

Pentru opt astfel de perechi de serii sinonimice am efectuat următorul experiment: dintr-un corpus de 50 de milioane de cuvinte am extras toate propoziţiile în care sunt ocurente adjectivele din seriile respective. Am dezambiguizat semantic aceste adjective şi am alcătuit câte o mulţime de contexte conţinând substantivele modificate pentru fiecare sens al fiecărui adjectiv. Prin verificarea pe Internet a mulţimilor de contexte ale sememelor adjectivale din fiecare pereche de serii sinonimice în opoziţie antonimică am obţinut contextele în care, în vorbire, antonimia se stabileşte între oricare dintre termenii celor două serii sinonimice.

Spre exemplificare, prezentăm perechea de serii sinonimice {VEROSIMIL, PLAUZIBIL} – {NEVEROSIMIL, NEPLAUZIBIL}. Cea dintâi este valabilă pentru următoarele grupe de contexte substantivale:

(a) *faptă*, *comportament*, *eroare*, *analiză*, *peripeţie*;

(b) *acuzaţie*, *afirmaţie*, *ameninţare*, *argument*, *concluzie*, *explicaţie*, *idee*, *ipoteză*, *minciună*, *justificare*, *motiv*, *motivaţie*, *poveste*, *raţionament*, *relatare*, *răspuns*, *reprezentare*, *rezultat*, *scenariu*, *scuză*, *ştire*, *teorie*, *zvon*;

(c) *alternativă*, *legătură*, *tablou*, *variantă*, *portret*, *posibilitate*, *situaţie*, *versiune*;

(d) *dragoste*;

(e) *decor*, *invenţie*, *lume*, *personaj*, *scenă*, *sumă*.

[1] WordNet este o reţea semantică în care cuvintele sunt organizate în serii sinonimice (engl. *synset*) legate între ele prin relaţii semantice.

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

A doua serie sinonimică este valabilă pentru următoarele grupe de contexte substantivale, paralele cu cele de mai sus:

(a) *fapt*, *miracol*;

(b) *explicaţie*, *film*, *istorie*, *material*, *motiv*, *poveste*, *scenariu*;

(c) *situaţie*, *variantă*, *versiune*;

(d) –

(e) *cauză, cifră, personaj, rezultat, vârstă.*

Testând pe corpusul uriaş reprezentat de site-urile de Internet scrise în limba română posibilitatea combinării adjectivelor din cele două serii de sinonime cu toate aceste contexte identificate, am constatat compatibilitate între toate cele patru sememe adjectivale şi următoarele substantive, grupate, pentru uşurinţa lecturii, similar ca mai sus:

(a) *eroare*, *peripeţie*, *motiv*, *motivaţie*, *rezultat*, *cauză*, *fapt*;

(b) *acuzaţie*, *afirmaţie*, *explicaţie*, *idee*, *ipoteză*, *minciună*, *poveste*, *relatare*, *răspuns*, *scenariu*, *scuză*, *variantă*, *versiune*, *zvon*, *istorie*;

(c) *situaţie*;

(d) –

(e) *personaj*, *sumă*, *cifră*, *material*, *vârstă*.

4.3. Interpretarea rezultatelor

Ceea ce se remarcă din rezultatele studiului nostru este faptul că antonimia dintre două serii de sinonime este valabilă, în general, pentru un număr relativ restrâns de contexte. Cauzele sunt, în cele mai multe cazuri, preferinţele combinatorii ale substantivelor care, pentru a reda un anumit sens, se combină cu anumite adjective şi nu cu altele. În consecinţă, antonimia stabilită între două serii sinonimice la nivel semic se verifică în practică (i.e. în vorbire) doar într-un număr restrâns de situaţii (i.e. contexte). Vorbitorii sunt conştienţi de opoziţia dintre cele două serii sinonimice la nivelul limbii, dar fac uz de ea arareori.

În felul acesta, aducem argumente în sprijinul afirmaţiei din Bidu-Vrănceanu şi Forăscu (1984: 115): „deşi antonimia *cuprinde* teoretic (în *limbă* sau în *sistem*) *global cele două clase sinonimice*, practic *se rezumă tot numai la doi termeni* (căci în *vorbire* nu sunt selectaţi decât aceştia)”.

5. *Concluzii*

În lingvistica românească au mai existat preocupări pentru aspectul contextual al antonimiei. Analiza noastră a avut în vedere utilizarea unui corpus de mari dimensiuni şi a unor metode actuale de cercetare pentru identificarea contextelor antonimice. Rezultatele la care am ajuns le confirmă, parţial, pe cele obţinute de Bucă şi Evseev (1976) şi de Sîrbu (1977), dar aduc şi completări.

Am mai arătat şi că, în cazul acestei relaţii, nu putem vorbi despre contexte antonimice diagnostice (cum face Sîrbu 1977), întrucât precizia lor (i.e. în câte cazuri din numărul total de ocurenţe ale unui context se actualizează relaţia de antonimie) este extrem de mică, în contextele respective putând apărea cuvinte între care există varii relaţii sau absolut nicio relaţie lexico-semantică. Întotdeauna aceste contexte trebuie interpretate într-o perspectivă mai largă, care să aibă în vedere structura construcţiei sintactice în care apar antonimele, sensul acestei construcţii, sensurile suplimentare dobândite de antonime în context, semnificaţia întregului context.

Am efectuat şi o analiză contextuală a antonimiei pentru a stabili în ce măsură un cuplu antonimic alcătuit din două serii sinonimice şi stabilit pe baze semice se verifică şi la nivel contextual, prin combinările cuvintelor în vorbire. Rezultatele dovedesc faptul că perechile antonimice cuprind preponderent două sememe, mai rar serii sinonimice. Chiar dacă

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)

la nivelul sistemului limbii analiza semică identifică paradigme mai ample de antonime, uzul fixează numai anumite combinaţii, conferindu-le statut aparte printre celelalte.

Antonimia nu este o relaţie dependentă de context, putem spune, ci are o forţă inerentă de manifestare în context.

BIBLIOGRAFIE

Barbu Mititelu, Verginica, 2008, „Hyponymy Patterns. Semi-automatic Extraction, Evaluation and Inter-lingual Comparison", în Sojka, Horak, Kopecek, Karel (eds.) 2008: 37−44.

Barbu Mititelu, Verginica, 2010, *Hiponimie, sinonimie, antonimie. Abordare din perspectiva lingvisticii teoretice şi a lingvisticii computaţionale*, Bucureşti, Editura Matrix Rom.

Bârlea, Gheorghe, 1999, *Contraria latina. Contraria romanica. Sistemul antonimelor în limba latină şi reflexele sale în limbile romanice*, Bucureşti, Editura ALL.

Bidu-Vrănceanu, Angela, Narcisa Forăscu, 1984, *Modele de structurare semantică*, Timişoara, Editura Facla.

Bucă, Marin, Ivan Evseev, 1976, *Probleme de semasiologie*, Timişoara, Editura Facla.

Bucă, Marin, Onufrie Vinţeler, 1974, *Dicţionar de antonime*, Bucureşti, Editura Enciclopedică română.

Charles, Walter G., George A. Miller, 1989, „Contexts of antonymous adjectives", *Applied Psychology*, 10, p. 357−375.

Coteanu, Ion, Lucia Wald (eds.), 1970, *Sistemele limbii*, Bucureşti, Editura Academiei.

Fellbaum, Christiane (ed.), 1998, *WordNet: An electronic lexical database*, Cambridge, MA: MIT Press.

Forăscu, Narcisa, 1978, *Analiza structurală a vocabularului limbii române contemporane. Sinonimia adjectivală*, Bucureşti, Tipografia Universităţii din Bucureşti.

Gîrju, Roxana, Adriana Bădulescu, Dan Moldovan, 2003, *Learning Semantic Constrains for the Automatic Discovery of Part-Whole Relations*, în *Proceedings of HLT-2003*.

Ionescu, Emil, 2005, *Dicţionarul morfologic al limbii române, în format electronic*, versiune electronică.

Jones, Steve, 2002, *Antonymy. A Corpus Based Perspective*, London, New York, Routledge.

Miller, George A., 1998, „Nouns in WordNet", în Fellbaum (ed.) 1998: 23−46.

Sîrbu, Richard, 1977, *Antonimia lexicală în limba română*, Timişoara, Editura Facla.

Sojka, Petr, Ales Horak, Ivan Kopecek, Karel Pala (eds.), 2008, *Text, Speech and Dialogue*, Brno, Springer.

Wald, Lucia, 1970, „Antonimele în sistemul lexical (cu exemple din limba latină)", în Coteanu, Wald (eds.) 1970: 70−77.

A Contextual Perspective on Antonymy

Sîrbu (1977) distinguished between diagnostic and non-diagnostic antonymic contexts. He considered the former characteristic only to antonyms and a means to verify the antonymic status of two words. We show here, using a large corpus and modern research methods, that, in the case of antonymy, unlike in that of other semantic relations, one cannot speak about contexts specific to the co-occurrence of antonyms: such contexts are not specific to antonyms, they even allow the occurrence of words between which no semantic relation can be recognized; only in a small percent of the situations such contexts exhibit the co-occurrence of antonyms.

For the cases when there is a semantic opposition between two synonymy sets, we showed that antonymy is established at the word level rather than at the level of the whole synonymy set. Only in a very limited number of contexts each word in a synonymy set is used as the antonym of any word in the second synonymy set.

We conclude that antonymy is not a context-dependent relation, but has an immanent force of manifesting itself in context.

BDD-V822 © 2010 Editura Universităţii din Bucureşti
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.188 (2026-11-07 07:03:24 UTC)